

A hatástörténet vizsgálatakor nem hagyható figyelmen kívül a magyarországi független társulatok kilencvenes évek elejétől datálható számbeli növekedése, majd az évtized végére kialakuló támogatói háttér, amely sajátos színházi szcéának nyitott utat. Fuchs Livia meglátása szerint azonban ez a rendszer nem volt elegendő a függetlenek biztonságos működéséhez: „az 1990-es évekre kialakult az a hármas, strukturális háttér, amely Soros, a főváros és a minisztérium támogatására épült, s biztosította az együttesi létet, de sosem vált általa egy színház sem szokványos repertoárszínházzá. Nem kellett tehát egy úgynevezett profi színházhoz csatlakozni, mert volt próba- és fellépési hely, valami kis egzisztencia, de szerintem ez még mindig drámaian kevés volt.”¹³ Azonban mindez a független csapatok vagy e területről érkező rendezők kőszínházakban való megjelenésével kiegészülve lehetővé tette az alternatívnak mondott színházi formanyelvek elfogadottabbá válását.¹⁴

A független színház (Kerekasztal Színházi Társulás, Origó Diákszínház, Arvisura) felől érkező és aztán oda visszatérő Schilling, aki a kilencvenes

évek végén katonás és krétakörös produkciókat jegyzett párhuzamosan, a színházi struktúrák közötti átjárhatóság problémáját is tematizálta: Imre Zoltán meglátása szerint a „hazai közegben az igazi áttörést a Krétakörhöz köthetjük, hiszen az Arvisura vagy a többiek megmaradtak független színháznak, a hivatalos közegben sohasem ismerték el őket. (...) Schilling Árpádnak sikerül azt elérnie, hogy egyrészt ismerik, elismerik Nyugat-Európában, másrészt itthon is népszerű. Schilling elvégezte a főiskolát, tehát bement az »intézménybe«, rendezett a Katonában is, és onnan lépett ki mint független.”¹⁵ A hazai színházi struktúra problematikus volta ráadásul a későbbiekben is fontos szerepet kapott a rendező életművében.¹⁶

A szakmai sikereket elérő *Közellenség*¹⁷ volt Schilling első munkája a drámaíró Tasnádival, melyet aztán több közös krétakörös produkció követte, például a *Nexxt* (2000), a *Hazámházm* (2002), a *FEKETEország* (2004) vagy a *Phaidra* (2005). A rendező-drámaíró páros konzekvens együttműködése ekkoriban egyedülállónak hatott a magyar színházi gyakorlatban, bár például a Mohácsi-testvérek és később a Bodó-Vinnai páros is hasonló metódussal dolgozott, dolgozik együtt.

A megismételt csoda

Bocsárdi László: A csoda, 2002¹

Az előadás színházkulturális kontextusa

Az *Énekes madár*² nyomán készült előadás Bocsárdi László harmadik Tamási-rendezése az ugyancsak Sepsiszentgyörgyön 1997-ben, illetve 1998-ban színre vitt *Vitéz lélek* és *Ősvigasztalás* után. Műsorra tűzése nem pusztán penzum (bár lehetne az is: a 2008-as felújítás kiemeli az intézmény névadója előtti tisztelgést³), hanem egy alkotói, rendezői program része,⁴ mely a Tamási-darabok színházi megfogalmazását keresi a különben szilárdan szó-színházi, realista és hagyománytisztelő kontextusban.⁵ A *csoda* befogadói előzményeinek főként

Tompa Miklós korábbi évtizedekbeli rendezései tekinthetők.⁶ A sepsiszentgyörgyi színház 1997-ben, Tamási Áron születésének századik évfordulója alkalmából kiadta a *Színház és rítus* című tanulmánykötetet, ebben több szerző is sürgette a Tamási-darabok színházi újraértelmezését, melynek alapfeltevéletét a „székelyszagúságtól”, a székely couleur locale-tól való megszabadulásban, a színházi szituációk, a rituális tartalom és a commedia dell'arte-ra tett szerzői kísérletek kibontásában látták, hangsúlyozva, hogy aki erre vállalkozik, „szabadon teheti: megkerülhetetlenül nagy előadás képe nem fogja nyomasztani”.⁷

¹ A tanulmány az OTKA 81400-as projektjének keretében készült.

² A *csoda* – Játék Tamásival két részben az *Énekes madár* című színjáték alapján; Bemutató dátuma: 2002.04.16. / 2008.09.13. (felújítás), A bemutató helyszíne: Tamási Áron Színház nagyszínpada, stúdiója (felújítás), Rendező: Bocsárdi László; Zenei anyag: Könczei Árpád, Dresch Quartett; Zenei válogatás: Bocsárdi László; Zeneszerek: Réman Zoltán (szoprán és alt szaxofon), Moldován H. István (hegedű), Dula Imre (cselló), Koszorus Kálmán (cimbalom, xilofon, dobok); Dramaturg: Sebestyén Rita, Czegő Csongor; Koreográfus: Könczei Árpád mv.; Diszlet-, jelmeztervező: Bartha József m.v., Társulat: Tamási Áron Színház társulata; Színészek: Nemes Levente (Tamási Áron), D. Albu Annamária (Gondos Eszter), Péter Hilda / Gajzágó Zsuzsa (Gondos Regina), Benő Kinga / Kicsid Gizella (Gondos Magdolna), Pálffy Tibor (Bakk Lukács), Váta Lóránd (Préda Máté), Nagy Alfréd (Kömény Móka), B. Piroos Klára / Molnár Gizella (Köményné), B. Angi Gabriella / Pál-Ferenczi Gyöngyi (Ismeretlen nő), Debreczi Kálmán, Diószegi Attila, Fazakas Misi / Kolcsár József, Márton Lóránt, Mátray László, Nagy József (Álarcosok)

³ „A Tamási Áron nevet viselő intézmény fennállásának 60. évfordulója alkalmából új szereposztásban és néhány lényeges koncepcionális módosítással felújításra kerül az előadás.” http://tamasi-theatre.ro/hu/21.html?eloadas_id=3229 Letöltés ideje: 2013. április 19.

⁴ „Régi s rejtett vágyam egy darabot rendezni magáról Tamási Áronról, talán az Ábel Amerikában-ból kiindulva. Ehhez is előtanulmány *A csoda*.” Bogdán László: Szembenézés önmagunkkal. Interjú Bocsárdi Lászlóval, *Háromszék*, 2008. szeptember 12. http://www.3szek.ro/load/cikk/12640/szembenezes_onmagunkkal Letöltés ideje: 2013. április 20.

⁵ „Ezt fejze ki az *Énekes madár*hoz immár hozzátartozó néhány hatástörténeti tény is, hogy pl. az egyik sepsiszentgyörgyi előadás nézője, mint az imádságot, előre suttozta a szöveget, vagy hogy Zetelakán az egyik türelmetlen néző előadás közben »felsűgött« a marosvásárhelyi színészeknek a színpadra.” Salamon András: Előszó, in: Tamási Áron: *Tündöklő Jeromos. Színházi játékok I.*, Bukarest, Kriterion Könyvkiadó, 1985. 15.

⁶ Tompa Tamási-sorozatának utolsó előadása az 1990-ben bemutatott *Boldog nyárfalevél* volt. A *csoda* bemutatójára elsőként reagáló helyi napilap, a *Háromszék* szerzője, Bogdán László megemlékezik Tompa Miklós 1968-as *Énekes madár*-rendezéséről. Lásd Bogdán László: Tamási Áron rendetlen feltámadása, *Háromszék*, 2002. április 20. 4.

⁷ Visky András: Mítosz vagy zsáner, in: V. A. (szerk): *Színház és rítus*, Sepsiszentgyörgy, Tamási Áron Állami Magyar Színház, Jókainé Laborfalvy Róza Színházpártoló Alapítvány kiadása, 1997. 15.

¹³ *A Thália Társaságtól 2011-ig. A független színház és tánc száz éve*, In: Alternatívok – Az első száz év, (szerk. Rupányi Iza-bel), BESZT Egyesület, 2011., 30.

¹⁴ Habár számos rendező (például Zsótér Sándor vagy Hudi László) hazai kritikai recepciótörténete mutatja, hogy széleskörű és átfogó el- és befogadásról mégsem beszélhetünk.

¹⁵ *A Thália Társaságtól 2011-ig. A független színház és tánc száz éve*, In: Alternatívok – Az első száz év, (szerk. Rupányi Iza-bel), BESZT Egyesület, 2011., 30.

¹⁶ Lásd például: Gáspár Máté–Schilling Árpád, *A színházi struktúra modernizációja*, Kritika, 2004. november, 2–6.

¹⁷ *A Közellenség* az 1998/1999-es évadban három kategóriában nyerte el a Színkritikusok Díját: legjobb új magyar dráma (Tasnádi István), legjobb női mellékszereplő (Szirtes Ági), valamint legígéretesebb pályakezdő kategóriában (Schilling Árpád). A XIX. Országos Színházi Találkozón a *Közellenséget* a legjobb női mellékszereplő (Szirtes Ági) kategóriában díjazták. 2001 júniusában meghívják, és háromszor játsszák az előadást a párizsi Théâtre du Rond-Point-ban.

Bocsárdi és dramaturgjai az élő színház terébe helyezik át az irodalmi kánon által szentesített drámaszöveget. Az író elhagyja mindenható pozícióját (a színlap nem is tüntet fel szerzőt), és belép a játékba. A paradigmaváltásra az előadás többször figyelmeztet: ezt jelzi a megváltoztatott cím és az alcím – *A csoda. Játék Tamásival két részben* az Énekes madár című színjáték alapján,⁸ az előadáskezdő köszöntés⁹ és Tamási, a szereplő nyitószövege.¹⁰ Ezen túlmenően az adaptáció megőrzi a cselekményt, a nyelvezet „archaikus otthonosságát”,¹¹ a bumerángxerű dialógustechnikát. A húzások sűrűnek, de nem módosítják a szereplők karakterét (egyetlen kivétellel: kimarad Kőméné véneknek vetett csele, így az előadásban ő sem segíti a fiatalokat). Az alkotók két új szereplőt vezetnek be, Tamásit és az Ismeretlen nőt, az ő replikáik más szereplőktől átvett, valamint vendégszövegekből állnak össze. Tamási a Dobos és a Pap, az Ismeretlen nő a Boszorkány mondatainak egy részét kapja meg.¹² Az átírat apró változtatásokkal operál, amelyek új megvilágításba állítják az ismert szöveget, lehántják a kulturális ráakodásokat.¹³ „Azért vagyok a világon, hogy valahol, bárhol, MINDENHOL otthon legyek benne” – parafrázálja az idegen akcentussal beszélő Ismeretlen nő (több nyelven) az *Ábel* szlogenre koptatott mondatát.

Tamási mint szereplő bevezetése a darabbéli három csoda színpadi kivitelezésére nemcsak színpadtechnikailag invenciózus megoldást ad, hanem erőteljes rendezői értelmezést is a csodára mint a valóság rendjét kikezdő jelenségre. A szerelmi próbában Tamási lelkes animátorként segít Magdónak elmozdítani a házfalat, és kezdetben ő húzza magasba az előadásban a diófát helyettesítő lámpát Mókával a rátamadó vénék elől. A machinéria azonban csődöt mond, a kötél elszakad.¹⁴ Bekövetkezik az „igazi” csoda, amely előtt Tamási is meglepve áll: Magdó imájának hatására a lámpa továbbemelkedik. Az író viszont már elvesztette hatalmát a történet irányítása felett, a kút-jelenetben Móka hiába szólítja kétségbeesetten („Áron bá! Áron bá!”), ő keserűen és tehetetlenül áll a színpad szélén. Amikor a rájuk rontó „varjak” elől a fiatalokat elnyeli az ágy, már szemlézőként sincs jelen. (A felújított változatban fentről követi az eseményeket.) Móka és Magdó eltűnése Bocsárdi értelmezésében nem egyértelmű megmenekülés (győzelem, ahogy a korábbi színrevitelekről írták¹⁵), hanem pusztulás, kimenekülés a világból, metamorfózis.¹⁶ Ezt követően Tamási és a szerelmesek nagyon is evilági happy endben térnek vissza, divatos, nagyvilági ruhákban jovialisan pezsgőznek korábbi elveszejtőikkel, a játéktér fehérbe borul.

⁸ „... e megfogalmazásban Tamási egyaránt lehet játszótárs és a játék eszköze.” Bodó A. Ottó: Gyilkosok szerelme, *Színház*, 2003. március, 6.

⁹ „Köszönjük hogy eljött ma / Játékunk czime: A csoda / Álmoggya Tamási Áron / Sejhaj rózsaszál, tillárom!” *A csoda. Játék Tamásival két részben az Énekes madár című színjáték alapján*. DVD-felvétel, 2003. Rendező: Bocsárdi László, Tamási Áron Színház, Sepsiszentgyörgy, A felvételt készítette: Kőlcsey Televízió.

¹⁰ „Hát nem ismernek meg? (...) én csak az Önök szegény fia, Tamási Áron vagyok” *A csoda. Játék Tamásival két részben az Énekes madár című színjáték alapján*. Szövegkönyv. Tamási Áron Színház irodalmi titkársága, 2002. 1.

¹¹ Láng Zsolt: *Nyelv és színház*, In: V. A. (szerk): *Színház és rítus*, Sepsiszentgyörgy, Tamási Áron Állami Magyar Színház, Jókainé Laborfalvy Róza Színházpártoló Alapítvány kiadása, 1997. 118.

¹² „A Pokol fekete kecskéjét egy talpig sötétbe öltöztött, amerikanizált vamp kelti életre, aki nyilván Tamási külhoni élményeinek egyik tapasztalata, a Rossz megtestesítője (...). Paradox, hogy az író láthatóan mégis ezzel a »nőstényördöggel« tart fenn közelebbi kapcsolatot, s bár tevélegesen a makulátlan ifjú párnak drukkol, ám az affekta kéjhölgygel hál.” Böröcsök Dóra: Tündéri realizmus, *Critikai Lapok*, 2002/11. 23.

¹³ „Előtűnt viszont az igazi darab. A kozmikus világdráma.” Koltai Tamás: *A globalista Tamási, Élet és Irodalom*, 2002. szeptember 27. 27.

¹⁴ „A kötél elszakadása jelképes. Ettől kezdve ugyanis az író kezéből kicsúszik az irányítás, nem gyakorol többé mindenható felügyeletet védenői felett, a kegyetlen valóság mintegy legyűri a költői képzetet.” Králl Csaba: Vénsek duhe, <http://www.ellenfeny.hu/fesztivalok/poszt/vensegek-duhe-bocsardi-sepsiszentgyorgy> Letöltés ideje: 2013. április 19.

¹⁵ Idézi: Láng Zsolt: *Nyelv és színház*, i.m. 114.

¹⁶ „Bocsárdi olvasatában a csoda nem a fizikai valóságban történik meg, és nem a természet törvényeinek ellentmondó jelenségekben nyilvánul meg. Az előadás vége sem egyértelműen a fantasztikum győzelme: a fehér lepellel leborított szerelmespárt elnyeli az ágy, ám ez a kép nem feltétlenül a megmenekülésről szól – jelentheti kettejük halálát is; de mindenképpen a beteljesüléssel együtt járó magukramaradottságot jelzi. A csoda így a szereplők bensőjébe költözik: a szerelme, az egymásra találás csodája ez.” Bodó A. Ottó: Gyilkosok szerelme. *Színház*, 2003. március, 7.

Rendezői fricska ez, gúnyos, obligát cukormáz. A 2008-as felújított változat lemond az ironikusan giccses fináléről, lényegesen komorabbra hangolva a befejezést.¹⁷ A fiatalok eltűnése után Tamási megtörtén, hitetlenül mondja el a Dobos zárósortait a hű szerelem erejéről.

Színészi játék

A hangsúlyosan teátrális kezdés nyilvánvalóvá teszi, hogy a színészi játék sem a korábbi Tamási-előadásokban megszokott (kis)realista regiszterben fog megszólalni.¹⁸ Lukács és Máté a székelyruhás, álarcos „emberi varjak” seregében lép színre, együtt járnak az agresszív, hirtelen, szaggatott mozdulatokká stilizált néptáncot. A cselekményhez asszisztáló Álarcosok farsangot idéző megjelenése (kifejezéstelenségében ijesztő maszkjuk állandó, öltözkük mikor férfi, mikor női ruha) kezdettől nyugtalanító, szürrealis látomásba ágyazza a vénék és fiatalok eleinte ártalmatlan konfliktusát.¹⁹ A vénlányok arcát diszkrét smink

rajzolja csúffá – mondhatni, mind a négy vén maszkot visel. Mozgásuk, bár nem folyamatosan koreografált, időnként erősen groteszk: pl. Eszter kézen állva, lábbal tolná a falat, Lukács akrobatamutatványokkal próbálja elkápráztatni Magdót. A vénék elrajzolságával szemben Magdó és Móka esetében éppen a természetesség, sallangtalanság a meghatározó.²⁰ Közvetlenségében hozzájuk hasonló Tamási figurája, még ha Nemes Levente sajátos játéktípusa, a hatvanas évek színészkolájára jellemző szimmetrikus gesztusok, ünnepélyes kintartások meg is különböztetik tőlük. Kőméné alakítóit, B. Pirooska Klárát és Molnár Gizellát a radikális dramaturgiai, koncepcionális módosítás nehéz feladat elé állítja azzal, hogy nem sorolja sem a fiatalok pártjára, de arra sem ad magyarázatot, hogy miért nem segít nekik.²¹ Kissé affektáló, pipiskedő modorával elkülönül mindannyiuktól az Idegen nő, aki úgy kommentálja az eseményeket („szep történet, nadjon szép történet... love-story from Székelyföld... csak egy kicsit szomorú²²”), mintha Tamási vállá fölött pillantana bele a készülő kézíraba.

¹⁷ „Tamási azonban a legigazabban Bocsárdi László sepsiszentgyörgyi rendezésében, *A csodában* szólalt meg – keserű székely humorral. Keserűbben, mint a 2002-ben bemutatott változatban. A szakmai beszélgetés jelentős részében a résztvevők a régi és az új *Csoda* közötti különbségek feltérképezését, megértését kísérelték meg. Az első változat ironikusabban beszélt. A hangvétel megváltozásának oka, hogy Bocsárdi szerint az ironia ma már meghaladott, ócska. Most keserűnek, indulatosnak, konoknak érzi Tamásit, ezért így is szólaltatta meg őt a színpadon.” Márton Imola: Csálóka Tamási, <http://www.ellenfeny.hu/fesztivalok/szinhazi-fesztivalok/csaloka-tamasi> Letöltés ideje: 2013. április 19.

¹⁸ „Bocsárdi „műhelyében” összetéveszthetetlenül eredeti játékmód formálódott. A színészek elhagyják a részletező valószerűség kliséit.” Perényi Balázs: *Csoda*, <http://www.ellenfeny.hu/archivum/2002/7/csoda> Letöltés ideje: 2013. április 19.

¹⁹ „Az előadás egészét átszövik a szürrealista-látomásos elemek. Az időtlenség, a jó és a rossz harca, a népmesék archetipikus alakjai (...) önmagukban felidéznek a fantasztikumot, mely Bocsárdi rendezésében az álarcos táncosok groteszk alakjaival is kiegészül. Szörös a mellkasuk, lábuk kilóg a női népviselet alól. Az előadás elején ők képviselik a dobos által meghirdetett hadjárat tárgyát, a varjakat. »Elrabolják« Lukácsot, kergetik és – szó szerint – a tenyerükön hordozzák Magdót. Fekete jelmezükben a siratóösszonyokat helyettesítik, és a ravatalra készítik elő a még izgó-mozgó Mókát. A többi szereplő számára természetes, állandó jelenlétükkel megsokszorozzák és a metafizikum rétegébe helyezik a vénlányok és vénlegények rosszindulatát.” Rádai Andrea: *Mese ez*, <http://revizoronline.com/article.php?id=1026> Letöltés ideje: 2013. április 19.

²⁰ „Az énekes madár bemutatóinak (...) kulcskérdése, hogy sikerül-e egyszerű eszközökkel életszerűvé tenni a darab erősen idealizált főhőseit, akikben megtestesülnek a népi kultúra eszményített értékei. (...) A sepsiszentgyörgyieknek ez a feladat sikerült. Nem is emlékszem rá, mikor láttam ennyire szeretnivaló embereket fiatal szerelmes szerepkörben.” Perényi Balázs: *Csoda*, <http://www.ellenfeny.hu/archivum/2002/7/csoda> Letöltés ideje: 2013. április 19.

²¹ „Az előadás ritmusa érezhetően esik Kőménére, Móka anyja színre lépésekor. A fiát más nőnek átengedni nem akaró, Magdót elfogadni nem tudó (...) anya szerepében B. Pirooska Klára a többiek intenzív, energikus játékmódjával szemben hagyományosabb, kintartásokkal teli stílust követ, mely a Tamási szerepében megjelenő Nemes Leventéével rokonítható. Ha az utóbbi színész stílusának mássága (melyben a rendezői szándék már a szereposztások megmutatkozott, hisz ez a színész mindenkori játékmodja) a figura kivülállásával magyarázható, az előbbi alakítás ritmustersége esetlegesen, így zavarónak tűnik (ezt a problémát nem oldja meg a rendező sem).” Bodó A. Ottó: Gyilkosok szerelme, *Színház*, 2003. március. 8.; „Talán az anya-jelenetnél volt egy kicsit túlzott nekem lassúság, amikor nagyon leszűkül két szereplőre, és ott nincs az a történet, ami ezt a gazdagságot vinné.” Janisch Attila a POSZT-on 2009. június 11-én tartott szakmai beszélgetésen Molnár Gizella alakításáról. <http://archiv.poszt.hu/main.php?lang=HUN&disp=offprogram&ID=1011&rev=2009> Letöltés ideje: 2013. április 19.

²² *A csoda. Játék Tamásival két részben az Énekes madár című színjáték alapján*. Szövegkönyv. Tamási Áron Színház irodalmi titkársága, 2002. 16.

A színház színpadán kialakított stúdióterben háziáldásos hímzett falvédőre emlékeztető függöny fogadja a nézőt, megkerülhetetlenné téve a székely folklórelemekhez való árnyalt, reflexív viszonyulást. A Bartha József tervezte látvány nem hódol be a hagyományörző, múzeumba való székelység-reprezentációnak, hanem részleteket emelve ki belőle szabadon kezeli azt.²³ A realiztikus szobabelsőbből néhány szék és egy vedlett, félkörívnyi fal marad, amely az első felvonásbeli viszonyok színpadi koreográfiáját szolgálja. A tornácot és diófát a lámpa helyettesíti, igen érzékletessé téve a rá felkapaszkodó két fiatal szerelmes semmi-be vetettségét, magára hagyatottságát a szerelmi vallomás jelenetében. A körbeforduló fal túlsó oldalán virágos idilljét (a kép Bocsárdi *Vitéz lélek*-rendezését idézi) hamar és brutálisan szaggatják szét az Álarcosok a kopár vázat hagyva hátra. A váz rejteti a kutat, az embernagyságú, átlátszó, bevilágított tartályt: Móka úgy lebeg mozdulatlanul percekig a vízben mint egy formalinba tett preparátum.²⁴ Az ágy, a darab utolsó „problematikus” téreleme szintén elemelkedik konkrét funkciójától, fekhelyből nászággyá és ravatallá, sírú minősül át, a szerelmek Göncöl-szekekerévé. Hasonlóan bánik a népzenevel a zenei összeállítás, mely nem a folklorisztikus hűségre törekszik, hanem a színpadi szituáció és atmoszféra teremtésére: Könczei Árpád népzeneje „staccatósra tördelt”,²⁵ pattogó, duhaj, ironikus, a *Bánat*, *bánat* című (mezőségi) dal a Dresch Quartet előadásában kendőzetlenül fájdalmas.

A szakma figyelmének megszerzésében A csodának szerencséje volt azzal, hogy nem sokkal a bemutató után, 2002 júniusában a Zsámbéki Szombatok nyitóelőadása lehetett, illetve ugyanazon év őszén meghívták Budapestre a Magyar Stúdiószínházi Műhelyek XIV. Fesztiváljára. Az előadás elnyerte a rendezvény nagydíját, és számos olyan kritikus és szaklap foglalkozott vele, amely nem tette volna, ha az előadást nem viszik el Budapestre.²⁶ A fogadtatás egyhangúlag pozitív volt. „Reveláció”, írja róla az *Ellenfényben* Perényi Balázs, „messze a legjobb [Tamási-előadás], amit valaha láttam”, fogalmaz Koltai Tamás az *Élet és Irodalomban*. A „diadalmas magyar kultúra”²⁷ megnyilvánulásaként értelmezi a produkciót a *Magyar Nemzet* szerzője, Joó István, és a „tökéletes színházi élménynek”²⁸ szóló vastapsról számol be a *Zsöllye* hasábjain Polgár Teréz. A kritikusok a szövegkezelés friss szemléletét és a társulat kiforrott stílusát jelölik meg mint az előadás legfontosabb erőit.²⁹ 2003-ban a gyergyószentmiklósi Nemzetiségi Színházak II. Kollokviumán a fesztivál nagydíját nyerte el az előadás. A Határon Túli Magyar Színházak XV. Fesztiválján Pálffy Tibort és Váta Lórándot díjazta a zsűri, mely díjaknak érdekessége, hogy a 2008-as felújítás ráduplázott: Pálffy és Váta a 2009-es kisvárdai fesztiválon is alakításdíjat kapott (Nemes Levente és Nagy Alfréd mellett), és ezúttal az előadás megkapta az Oktatási és Kulturális Minisztérium Fődíját. A felújított produkciót beválogatták a POSZT versenyprogramjába, ahol a szakmai

beszélgetésen sok pozitív visszajelzést kapott,³⁰ díjat azonban nem nyert. 2002 őszén az előadást a Nemzetiségi Színházak Fesztiválján játszották Bukarestben. A román színikritika akkoriban kevésbé ismer-

te még Bocsárdi munkásságát, amit jól mutat Mircea Morariu írása, melyben küldetésként fogalmazza meg szándékát, hogy „felfedezze” a román színházi kultúra számára ezt az előadást és rendezőt.³¹

²³ „Eltűnt a kötelező parasztszoba (...), eltűnt a kötelező műtyürkeszínház, álfolklorizálás, herceg székely sorminta, »a havasok tiszta levegője«, az egész hazug erdélykedés.” Koltai Tamás: A globalista Tamási, *Élet és Irodalom*, 2002. szeptember 27. 27.

²⁴ „Valószínűtlenül hosszan vergődik, ennyi idő alatt még egy gyöngyhalász is megfulladt volna a zöld vízben. Hiába tudjuk, hogy a színész valószínűleg az üveketrec léccel kitakart felső peremén kap levegőt, a jelenet színpadi igazsága ijesztő.” Perényi Balázs: Csoda, <http://www.ellenfeny.hu/archivum/2002/7/csoda> Letöltés ideje: 2013. április 19.

²⁵ Perényi Balázs: Csoda, <http://www.ellenfeny.hu/archivum/2002/7/csoda> Letöltés ideje: 2013. április 19.

²⁶ A legfontosabb szakmai lapként számon tartott *Színház* jókora spéttel, 2003 márciusában reagál az előadásra, és helyi szerzőre, Bodó A. Ottóra bizza a kritikát.

²⁷ Joó István: A szerelem és a varjúálcák, *Magyar Nemzet*, 2002. június 26. 14.

²⁸ Polgár Teréz: Love story from Székelyföld, *Zsöllye*, 2002. október. 42.

²⁹ „Kiváló és egységes a szentgyörgyi társulat, ahol a legapróbb szerepekre is remek színészek adódnak, s ahol e remek színészek a legapróbb szerepeket is példás szakmai alázattal és odaadással játsszák. (Ennyire homogén és magasan képzett – bár más iskolát követő – együtttest talán még egyet lehet találni a magyar nyelvterületen: a Katonáét.)” Markó Róbert: Így s úgy s megint, *Színház*, 2009. szeptember, http://szinhaz.net/index.php?option=com_content&view=article&id=35349:igy-s-ugy-s-megint&catid=34:2009-szeptember&Itemid=7 Letöltés ideje: 2013. április 19.

³⁰ Lásd a szakmai beszélgetés szövegét: <http://archiv.poszt.hu/main.php?lang=HUN&disp=offprogram&ID=1011&ev=2009> Letöltés ideje: Letöltés ideje: 2013. április 19.

³¹ „... cred în obligația criticului de a descoperi creatorii, de a-i promova, de a investi încredere în ei, de a le urmări cu cămăi multă consecvență devenirea. E ceea ce încerc eu să fac de o bucată de vreme încoace cu Bocsárdi László.” [...] hiszem, hogy a kritikusnak feladata az alkotók felfedezése, népszerűsítése, művészi fejlődésük bizalommal és kitartó figyelemmel való követése. Ezt próbálok tenni én egy ideje Bocsárdi Lászlóval.” Mircea Morariu: La puterea a doua [Csoda a kőbön], *Familia*, 2002/6. 104.